

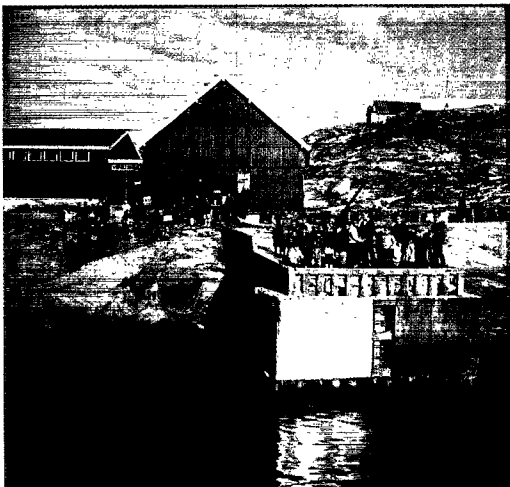
Det danske, det grønlandske og den store urbanisering

Af Søren Forchhammer

Der er en ting, som var meget karakteristisk for Inge, dengang jeg for mange år siden var en relativt ung eskimologistuderende. Hun havde en særlig evne til at holde fast i proportionerne og forbindelsen til virkeligheden. Det gælder ikke mindst i den periode, hvor de fleste af os helt selvfølgelig og temmelig ureflekteret gav os ind under tidens dogmer om kolonialisme og imperialism og ret naivt og ukritisk forsøgte at reparere på både dette og hint i historien for at få den til at passe bedre med teoriernes store ideer. Vi blev lidt enøjede og glemte de nuancer og modsigelser, der er så mange af i virkeligheden. En dag jeg talte med Inge om det, de fleste af os uden videre kaldte 'dansk koncentrationspolitik, bygdelukninger og tvangsflytninger', gjorde Inge mig opmærksom på, at der eksisterede et landsråd dengang, at det også havde været med på råd, og at grønlændernes politikere derfor også havde deres del af æren for grønlandspolitikken, inklusive befolkningsskoncentration. På den tid var det ellers stort set kun mennesker, som vi kaldte sådan noget som 'apologeter for

dansk imperialism og neokolonialisme', der kunne finde på at sige og skrive den slags, så det overhørte vi normalt med sindsro. Men for mig hørte Inge ikke til den kategori, så det hun sagde gjorde et vist indtryk.

En del år senere opdagede jeg, at det Inge havde sagt var mere rigtigt, end jeg havde forestillet mig. Jeg havde stadig mere eller mindre den ide, at koncentrationspolitikken var en dansk opfindelse, som var blevet trukket ned over hovedet på grønlænderne. Det der ruskede op i den forestilling var nogle gamle avisudklip og landsrådsreferater. Jeg var faldet over KGHs store udklipssamling på Grønlands Nationalmuseum og Arkiv, og det fortalte en helt anden historie om Grønlands politiske landskab i tresserne. Ikke mindst om den såkaldte koncentrationspolitik. Da jeg læste de gamle artikler og interviews, blev det pludselig tydeligt, at i hvert fald de grønlændere, der kom til orde i pressen, havde holdninger til befolkningsspørgsmålet, som var helt på linie med den, det var almindeligt at betragte som udelukkende 'dansk'. Hvis de var fortørnede

Bygden Tasiusaq, Upernavik kommune 1967. Foto: Keld Hansen.

over noget, så var det fødestedskriteriet, der gav uddannede grønlændere mindre i løn end deres danske kolleger. At folk måtte flytte fra bygderne i åbentvandsområdet, betragtede de derimod som uundgåeligt, om end det i nogle tilfælde var ubehageligt.

Først i begyndelsen af 70'erne kom der rigtig gang i den grønlandske modstand mod flytningerne. Da var befolkningskoncentrationen stort set tilendebragt og ideerne om større befolkningsrockeringer skrinlagt. Det var dyrt at udvikle byerne, og dansk økonomi havde forladt højkonjunktoren med det tilhørende statsfinansierede byggeri.

Men en ting var holdningen i pressen hos et par mere eller mindre tilfældige personer. Hvad med politikerne i landsrådet? En gennemlæsning af landsrådsreferater fra 60'erne viste, at de holdninger til urbaniseringspolitikken, der fandtes i pressen, gik igen i landsrådet. Stort set ingen var uenige i, at urbaniseringen

var nødvendig. Når det gjaldt befolkningspolitikken i den såkaldte G60 plan, var de grønlandske politikere kun uenige om, hvilke regioner, der skulle udvikles. De politikere, der var valgt udenfor det såkaldte åbentvandsområde, hvor de fleste investeringer skulle placeres, ville naturligt nok have en del af kagen i deres områder. Landsrådet foreslog derfor i 1967, at Qaqortoq, Ilulissat og andre kommuner også skulle have udviklingspenge, og det blev siden officiel grønlandspolitik. Landsrådet satte derimod ikke alvorlige spørgsmålstegn ved selve princippet om urbanisering eller befolkningskoncentration.

Protesterne fra landsrådet i 1967 rettede sig altså mod manglende udviklingsplaner udenfor åbentvandsområdet snarere end mod flytninger og bygdenedlæggelser indenfor. De dissiderende stemmer var få. Generelt var de grønlandske politikere på linie med deres danske kolleger. De danske politikere var i øvrigt fremme på beatet, når det gjaldt kritik af koncentrationspolitikken og bygdenedlæggelser. Som da kirkeminister Bodil Koch efter en grønlandsrejse i 1966 i pressen udtalte sig imod den »effektive fremtid« med dens nedlæggelse af de små gode bygder. Og som da den konservative Hans Jørgen Lembourn nogle år senere formulerede en lignende kritik. Karakteristisk nok – og overraskende – var det altså borgerlige politikere, der udtalte sig imod politikken, mens venstrefløjens var mere positive. Som for eksempel SFs Gunhild Due, der i en kommentar til Bodil Koch i 1966 fremhævede de positive sider ved flytning til byerne og samtidig

advarede imod at romantisere forholdene i bygderne, hvor børnene og de unge ikke havde rimelige muligheder for uddannelse og andre vigtige ting. Først i 70'erne kom venstrefløjen i Danmark med på kritikken af bygdenedlæggelserne. Og da var det indenfor rammerne af en kolonialisme- og imperialismekritik med tydelige nationalistiske undertoner. Danmark og Grønland blev kontrasteret ved hjælp af ideer om essentielle forskelle, og en af dem var grønlændernes forkærlighed for de små steder, hvor den egentlige grønlandske kultur var bevaret på den ene side og danskernes trang til at effektivisere og hundse rundt med folk på den anden. Tressernes bydepolitik blev på den måde i 70'erne et af symbolerne på den danske herrementalitet. Man så bort fra grønlændernes klare politiske holdninger i den nærmeste fortid eller, som det også skete i vidt omfang, tilskrev dem en form for mental og kulturel undertrykkelse, som havde gjort politikerne til marionetter og villige redskaber for den danske kolonipolitik. »De gamle politikere«, som man kaldte dem.

Sådan en fortolkning af fortiden var nok mere politisk opportunistisk og komfortabel, end den var historisk korrekt. Læser man for eksempel landsrådsreferater fra 50'erne, får man ikke indtryk af at de grønlandske politikere var følg-agtige nikkedukker. Tværtimod: Den tids politikere fremstår akkurat lige så dygtige og selvbevidste som nutidens. De vidste hvad de ville, og hvordan de bedst kunne opnå det, akkurat som nu. Det lykkedes som bekendt ikke altid, men meget ofte gik de grønlandske po-

litikere ud af konfrontationer med landshøvdingen og hans statslige arbejdsgivere som politiske sejrherre.

Det gjaldt også i mange spørgsmål relateret til befolkningslokaliseringen. For eksempel opererede den store såkaldte G50-plan fra 1950 med en affolkning af de yderste yderområder ved Nanortalik og Upernavik. Det fik landsrådet ændret ved klogt at spille på bosættningens rolle i den danske suverænitetspåstand. Enkeltpersoner kunne også gøre en forskel, som da den nye bestyrer i Aappilattoq ved Nanortalik, Jacob Nielsen, nærmest egenhændigt forpurrede de planer om at nedlægge bygden, som landsrådet tidligere havde tiltrådt. Det var i øvrigt den samme Jacob Nielsen, der profilerede sig som tilhænger af befolkningskoncentration og blev kendt for udtrykket »man kan ikke leve af en udsigt«, som, på linie med Gunhild Due, henviste til det romantiserende og æstetiserende i ønsket om bygdebevarelse for enhver pris.

Landsrådet var meget initiativrigt i 50'erne, også når det gjaldt befolkningskoncentration. I 1953 nedsatte landsrådet en befolkningskommission i utilfredshed med statens håndtering af nogle flytninger i de tidlige 50'ere og for i det hele taget at styre udviklingen på området. Det var ikke på grund af en grundlæggende modstand mod koncentration, for den idé var langt de fleste i landsrådet enige i. Det var snarere fordi politikerne stillede bestemte krav til relokalisering: Der skulle være boliger, arbejde, skole på tilflytningsstederne. Tilflytterne skulle bedre deres levevilkår, ellers var der ingen idé i at

I 1960'erne og 70'erne afløste boligblokke de maleriske træhuse. I dag kan boligbyggeriet ikke følge med i storbyerne. Her missionærboligen (nu museet) i Ilulissat med boligblokkene i baggrunden. Foto: Søren Forchhammer.

flytte. Og så ville politikerne fastslå præcis, hvilke steder der skulle nedlægges, og hvilke der skulle udbygges. Gennem 50erne analyserede Befolkningsskommissionen i samarbejde med kommunale befolkningsudvalg situationen og redegjorde for resultaterne i en række rapporter. Befolkningsskommissionen anbragte alle beboede steder i Grønland i en af tre kategorier: Første kategori omfattede steder, der skulle nedlægges med det samme, anden kategori steder, der skulle affolkes langsomt over en ikke nærmere specificeret periode og tredje kategori steder, der skulle udbygges. I begyndelsen af 70erne relancerede for øvrigt Grønlandsrådet de samme kategorier som A, B og C-byg-

der, og det blev et af de største symboler på de danske overgreb, uagtet at en identisk ide havde været lanceret af landsrådet i 50erne, og uanset at planerne aldrig fik nogen praktisk betydning, eftersom myndighederne jo stort set havde opgivet at koncentrere befolkningen yderligere i 70erne. Befolkningsskommissionens planer blev heller aldrig ført ud i livet. Dels viste det sig vanskeligt at blive enige om hvilke steder, der skulle fordømmes til kategori 1, hvorfor de fleste blev henvist til kategori 2. Dels, og måske vigtigst, overhalede begivenhederne Befolkningsskommissionen. Det viste sig nemlig, at nedsættelsen af Grønlandsudvalget af 1960, G60-udvalget, helt stækkede vingerne

på kommissionen som formentlig på landsrådet i det hele taget. Mens udvalget arbejdede, måtte der nemlig ikke tages initiativer indenfor områder, der sorterede under dets kommissorium. Og da udvalget endelig barslede med sin udviklingsplan, G60, i 1964, ja så oprettede man Grønlandsrådet, som overtog initiativet. Det er tydeligt, at det tog nogen tid, inden alle medlemmerne af landsrådet opdagede det, men Grønlandsrådet satte faktisk så godt som landsrådet ud af spillet eller fratog det i hvert fald det initiativ, det havde haft gennem 50erne. På befolkningspolitikens område viste det sig ved, at G60 havde formuleret sin egen politik, som effektueredes i årene der fulgte bl.a. med hjælp af Grønlandsrådet. De mange planer, landsrådets befolkningskommission havde lagt, blev smidt i mølposen for ikke at sige på skrotpladsen. Det skete så diskret, at nogle landsrådsmedlemmer end ikke opdagede det, før Befolkningskommissionen blev formelt nedlagt i 1967. Reelt havde den været det i mange år.

I dag kunne det godt se ud som om, holdningen til befolkningslokalisering stort set er den samme som i 50erne. Men de politiske forhold er helt anderledes. I dag kan politikerne i landstinget ikke lufte tanker om befolkningskoncentration uden at komme galt af sted rent politisk taktisk. Det viste sig for godt ti år siden, da daværende finansminister Emil Abelsen offentliggjorde en landsplanredegørelse, hvor en række kommuner var fremhævet som vækstcentre. Politikere fra de andre kommuner døbte straks planen 'G90', og så var

Emil Abelsen jo pludselig gjort til dansker eller endda til modstykket til en dansk koloniherre fra tresserne. Det er måske overflødigt at tilføje, at planen hurtigt blev taget af bordet. Landsstyreformanden, Lars Emil Johansen, måtte rage kastanjerne ud af ilden og på et møde i KANUKOKA, kommunernes landsforening, forklare de vrede siututborgmestre fra de forsmåede kommuner, at sådan var det slet ikke ment. Når nogen efter den tid har luftet synspunkter, der kunne bringe koncentrationspolitikken i erindring, har det været individuelle politikere, som kun appellerede til og var afhængige af en meget begrænset del af vælgerbefolkningen. Trawlerrederen Hans Pavia Rosing gjorde det som landstingspolitiker med den styrke der lå i, at hans vælgerbasis måtte formodes at findes i de større byer. Tidligere borgmester i Ilulissat, Ole Dorph, har ved flere lejligheder givet udtryk for, at de små steder, som ikke kan klare sig erhvervsmæssigt, ikke skal holdes kunstigt i live.

Men selv om der er langt imellem de klare politiske udmeldinger om urbanisering, tyder den udvikling der finder sted på, at der ikke er så mange, der holder hånden over bygder og yderdistrikter. Bestemte byer vokser hurtigt, mens mange andre stagnerer eller er i tilbagegang. Nuuks vækstrate er specielt stor. Der er tilsyneladende ingen, der ønsker at sætte hindringer i vejen for urbaniseringen og alt for effektivt støtte de stagnerende regioner. Alt tyder på, at den gode gamle lokaliseringspolitik stadig er aktuel. Den har nok aldrig været taget af dagsordenen for alvor.